

סיכום מנהלתי:

הזהודים

יחסי תרבות גרמניה-ישראל
הערכת מצב – מגמות – המלצות

סקירה זאת מוקדשת לכל בונות ובוני הגשרים, שפעלו ללא לאות ומוסיפים לפעול למען שגשוג יחסי גרמניה-ישראל, חרף כל ההתנגדויות. הודות להן ולהם, נוצר וקיים מרחב המאפשר תהודה.

המכון לפיסול חברתי חדש (Institut für Neue Soziale Plastik), מורכב מנשים וגברים במקצועות הבימוי, הכתיבה, ההפקה ושאר תחומי האמנות, ביניהם יהודים ואחרים המסתייגים מאנטישמיות. מאז ייסודו של המכון, בשנת 2015, פותחו בו פרויקטים אמנותיים בנושאים הקשורים בחיים יהודיים בני זמננו ובמסורת היהודית, יחד עם פרויקטים של תרבות זיכרון וביקורת האנטישמיות. בין הפרויקטים השונים ישנם גם כאלה המוקדשים לתהליכי בניית קהילה. בנוסף, המכון עוסק בייעוץ ובהדרכת גופים ומוסדות בתחומי האמנות והתרבות, עמותות עצמאיות בתחומי האמנות, אוצרות ואוצרים, אמניות ואמנים, בכל הנוגע לאנטישמיות בעבר ובהווה. המכון מארגן מחקרים, משתתף בייצוג משפטי ומייעץ בנוגע למדיניות בתחום התרבות. מאז שנת 2020, המכון מתאם ומקשר בין רשת הולכת וגדלה של יוצרים ויוצרות יהודיים, ישראלים ואחרים המסתייגים מאנטישמיות.

סיכום מנהלתי:

הדהודים

**יחסי תרבות גרמניה-ישראל
הערכת מצב – מגמות – המלצות**

מאת גילה באומאל וחנה דנאל

„בזמנים אלה“ – על התפוררותם של גשרים

Stella Leder

המסוכסם כאן עבור המכון לפיסול חברתי חדש: לולא המומחיות הפוליטית והתרבותית שלהן בנוגע לשתי המדינות, הידע הממוקד שלהן לגבי המבנים הפוליטיים, התרבותיים והחברתיים בשתי המדינות, ויכולתן לעבוד באופן בין תחומי ולבטא השקפות מגוונות, סקירה זאת לא הייתה נוצרת.

המכון לפיסול חברתי חדש מפרסם סקירה זו בהתחשב בכמה שיקולים שכדאי להזכיר כאן בקצרה. המלחמה בעזה והתגובות אליה משפיעות באופן מכריע על אמניות ואמנים ישראלים. אלא שיצירתם ונקודת השקפתם הן דווקא בעלות חשיבות אדירה, גם לקיום תפיסה מורכבת וניואנסית של ישראל בגרמניה, וגם לתרבות הדמוקרטית של מדינת ישראל. המשאבים הכספיים הזמינים לתרבות ואמנות ולחילופים בתחום התרבות בישראל, הם מצומצמים ביותר בה בעת, אמניות ואמנים ישראלים מעטים בלבד עדיין מוזמנים לארצות אחרות; ספקנות חדשה ביחס למצב הפוליטי מתערבבת בהסתייגויות ישנות. בנוסף, המצב הבטחוני עצמו מגביל באופן משמעותי את החילופים התרבותיים עם ישראל. אי לכך, סקירה זו היא תמיכה עקיפה בחברה הישראלית מצד אחד, ומצד שני היא קשורה גם בחברה הגרמנית. חשוב לקהילות היהודיות שישראליות וישראלים ימשיכו להיות ולעבוד בגרמניה בנוחות ובשמחה – וזה חשוב לא רק להן. אני מניחה שהקשר עם מוסדות תרבות ועם אמניות ואמנים ישראלים יאפשר את המשך קיומם של דחפי עומק חשובים וישפיע לטובה על הסצנה האמנותית בגרמניה – ומתוך כך, בסופו של דבר ייטיב עם החברה הדמוקרטית הגרמנית בכללותה. וביתר הכללה, הפחתה בצורות שונות של שיתופי פעולה בין מדינות דמוקרטיות היא דבר שפשוט איננו יכולים להרשות לעצמנו, בראי השינויים הגלובליים המורכבים העומדים בפנינו. ללא ספק, אתגרים אלה כוללים התמודדות עם טרור ועם לוחמה היברידית – ואין להפחית בחשיבותה של בחינה (ביקורתית) של הנושא הזה דרך האמנויות. בה בעת, כולי תקווה כי חילופי התרבות גרמניה-ישראל לא יוגבלו לנושאים פוליטיים.

סקירה זו מתארת את הקשרים התרבותיים הקיימים והמתפקדים עדיין בין גרמניה ובין ישראל. לא נכללת בה סקירת האמניות והאמנים היהודיים והישראלים הפועלים בגרמניה, שנקודת השקפתם לא קיבלה כאן מקום משום שהם אינם, בהכללה, חלק מההקשר המוסדי הנסקר כאן. בהתבסס על הגדרת התרבות המורחבת של משרד החוץ הפדרלי הגרמני, נבחנו בסקירה זו התחומים הבאים של חילופי תרבות: פלטפורמות למפגשים, נוער וחינוך, חילופים אקדמיים, דיאלוג חברתי-אזרחי, והאמנויות. החסר בחילופים האמנותיים מצמרה הנתונים בתחום זה מובילים לחשש שיתופי פעולה וחילופים אמנותיים עלולים להיפסק לגמרי. ועדיין, מחברות הסקירה מדווחות, מתוך שיחות רבו שערכו, שהמראיינות והמראיינים שלהן התעודדו כבר מעצם קיום הראיון. יתכן שבמקרים מסוימים, עצם קיום השיחות יוביל לשיתופי פעולה מחודשים בתחום האמנות.

בתחילת שנת 2024, קיבלתי שיחת טלפון שהבהירה לי את ההתפתחויות במגזר התרבותי בשנים האחרונות. אמנית ישראלית ידועה פנתה אלינו, המכון לפיסול חברתי חדש, משום שהגישה מועמדות למשרה ניהולית במוסד אמנותי גרמני אבל אפילו לא הוזמנה לראיון. חבר בוועדת הבחירה גילה לה את הסיבה הלא-רשמית: „בזמנים אלה“ לא רצוי למנות אמנית ישראלית לתפקיד בכיר מסוג זה. אנחנו שומעים דברים כאלה וסיפורים דומים לזה, שוב ושוב, מאמניות ואמנים יהודיים וישראלים. בגרמניה בדרך כלל אין תהודה רבה לקריאות להחרמת אמניות ואמנים ישראלים, במיוחד בהשוואה למדינות אחרות. ועדיין, במקומות שונים אנשים נמנעים מראש משיתופי פעולה עם אמניות ואמנים ישראלים, כדי לא להיאלץ להתמודד בעצמם עם ההשלכות. האמנית המוזכרת כאן החליטה לא למחות בפומבי על כך שאפילו לא התקבלה לתהליך המיונים, כדי להימנע מהסתבכות בהדרה נוספת. גם זה חלק מהדינמיקה של החרם השקט. המחלוקות הסוערות והוויכוחים הלוהטים על אנטישמיות, על חרמות ועל פעולותיה של ישראל, עוררו לא מעט ספקות ופגעו ברבות ורבים. באופן כללי, נראה שהתקבעה דיכטומיה חזקה במגזר התרבותי, מצד אחד נגד מי שמסתייגים מאנטישמיות ומצד שני נגד ידידי ישראל ותומכיה.

מאז היווסדו, בשנת 2015, המכון לפיסול חברתי חדש מייצב את עצמו כפלטפורמה בין תחומית לאמנויות, למחקר אמנותי-היסטורי, לדיאלוגים בפורמטים שונים ולייעוץ תרבותי בכל הנוגע ליוזמות המסתייגות מאנטישמיות – ומתוקף כך גם כגוף מגשר בוויכוחים הסוערים של השנים האחרונות. מתוך העבודה היום-יומית שלנו אנחנו יודעים שמעבר למחלוקות הפומביות, ישנם אינספור מוסדות תרבות ואמנות, כמו גם אמניות ואמנים עצמאיים, המתמודדים עם אנטישמיות, המסתייגים ממנה, המעוניינים להגיב באופן בונה אל הקונפליקטים הקשורים לנושא האנטישמיות וגם לשתף פעולה בעניין זה עם אמניות ואמנים ישראלים. המכון לפיסול חברתי חדש פועל יחד עם רשת בינלאומית רחבה של אמניות ואמנים ישראלים, יהודיים ואחרים המסתייגים מאנטישמיות, מאז שנת 2020. מעורבותנו בתחום זה גברה בעקבות הדיונים בנושא חרמות, שהתעצמו מאז החלטת הבונדסטג הגרמני לאסור תמיכה ב-BDS, בשנת 2019. בשנת 2023, אחרי ה-7 באוקטובר, התבהר לנו שעלינו להרחיב את היקף שיתופי הפעולה שלנו עם מוסדות תרבות ועם אמניות ואמנים ישראלים. בין אם גורמי תרבות בגרמניה בוחרים לא לשתף פעולה עם מוסדות, אמניות ואמנים ישראלים מתוך שכנוע פוליטי עמוק ובין אם הם עוצרים זמנית את שיתופי הפעולה הללו מתוך ספקנות, כך או כך בסופו של דבר התוצאה היא הפחתה בשיתופי הפעולה וצמצום התמיכה באמניות ואמנים ישראלים. כל זאת דווקא בזמן שבו נדרשת יותר תמיכה מאי פעם.

סקירה זו של יחסי התרבות גרמניה-ישראל נוצרה גם על רקע זה. אני אסירת תודה לשתי המחברות, חנה דנאל וגילה באומאל, על כתיבת המחקר

בתחומים רבים קיים צורך דחוף ליזום מדיניות תרבותית שתעודד חילופים עתידיים. בתחומים אחרים שנבחנו, חילופי גרמניה-ישראל נמצאים במצב משופר בהרבה. הם עדיין חיים וקיימים במדעים ובטכנולוגיה, נתמכים גם על ידי מחויבותם של יחידות ויחידים וגם על ידי גופים ותשתיות מימון שונות. למשל, משרד החינוך והמחקר הפדרלי הגרמני (BMBF), כיום (BMFTR) העניק לאחרונה 36 מיליון אירו של מימון שנתי לשיתוף פעולה הדדי גרמני-ישראלי – וזו רק דוגמה אחת. בניגוד לאמנויות, בתחומים אחרים ישנם גופים שממשיכים לעודד חילופים. מבחינת צעירות וצעירים, סטודנטיות וסטודנטים, נשות ואנשי מקצוע צעירים ואלה בתפקידי ניהול והנהגה, למשל, ישנה קרן פורום העתיד הגרמנית-ישראלית וגם ConAct, מרכז מארגן לחילופי נוער גרמני-ישראלי. קרנות וגופים דומים של חילופי תרבות בתחומי האמנויות נמצאים כרגע בחסר בולט. אולי הפרספקטיבה הבין תחומית של סקירה זו תוכל לעודד את האמנויות בהקשר זה. אנו מקווים שגם המוסדות והארגונים וגם הפוליטיקאים והפוליטיקאים יוכלו למצוא בה הצעות לדרכי מימוש וביצוע. בסתיו וחורף שנת 2023, המכון לפיסול חברתי חדש קיבל דיווחים רבים מרשת האמנויות והאמנים שלנו, הישראליים, היהודיים ושאר המסתייגים מאנטישמיות. העבירו אלינו פוסטים מהמדיה החברתית שכתבו מוסדות תרבות גרמניים שונים, שהתבטאו בדרכים שניתן לפרש כפעולות תמיכה בחמאס. כיוון מוסדות רבים כל כך שמרו על שתיקה לאחר ה-7 באוקטובר, משקלן של הצהרות אלה היה כבד במיוחד. האמנויות והאמנים הישראליים לא ישכחו את הרגעים הללו.

מצד שני, לאחר ה-7 באוקטובר לא ראינו רק דרישות לחרם, פעולות מזיקות ממשיות ואלימות מילולית ופיזית – אלא גם אימה כנה במוסדות התרבות ובקרב אמנויות ואמנים שונים מהטבח המחרירי ומהעלייה הניכרת באנטישמיות בגרמניה שהגיעה בעקבותיו. הבחנו בספקות מכל כיוון ובכל מקום: כיצד יגיבו מוסדות התרבות לקריאות לחרם, באיזו עמדה עליהם לנקוט ואיך יוכלו למצוא שותפות ושותפים אפשריים לפעולה. ברור לנו שמגולמת כאן הזדמנות. המכון לפיסול חברתי חדש לקח על עצמו לקדם כינון תשתיות תומכות, שמוסדות וגופים יוכלו לפנות אליהן בשאלות – אין לנו ספק שארגונים רבים ייעזרו בהן בדיוק כך: כתמיכה. התנאי הבלעדי שלנו הוא שהיעזרות באפשרויות אלה מוכרחה להתרחש מתוך רצון חופשי. מה שדרוש לדעתנו, ובדחיפות, הוא: חיזוק הנטיות החיוביות, יצירת מודלים לדוגמה והצעות תמיכה לאלו המעוניינים לכונן קשרים. בעוד שממצאי המחקר בתחומים השונים שנסקרו הינם מגוונים, ישנו חוס מקשר בין כולם: המרואיינות והמרואיינים דיברו על המפנה הדורי ביחסי גרמניה-ישראל – ועל העובדה שבקרב הדור הצעיר יותר, חשיבותה של ישראל כבר איננה מובנת מאליה. אם התפתחות זו במהלך העניינים תשתלב בחרם בינלאומי ובספקות שהצגנו לעיל, נוכל להגיע למצב שבו יתקיימו אף פחות שיתופי פעולה וחילופים בעתיד. פעולה נגדית, שתמנע „אסון תהודתי“¹, היא מטרתו של פרסום זה.

סטלה לדר היא מנהלת
המכון לפיסול חברתי חדש.

¹ מטאפורת „האסון התהודתי“, המוזכרת כאן, מוסברת על גב הכריכה.

סיכום מנהלתי

הדינאמיות במצב הסכסוך במזרח התיכון גם בזמן כתיבת הסקירה הציבה אתגרים שונים בפני המחברות: גם מידת הפעילות והחילופים בין גרמניה ובין ישראל וגם זמינות המידע וזמינותם של המראיינות והמראיינים היו נתונות לשינוי תמידי. המחקר נערך מינואר ועד מאי, 2025, וכתיבת הדו"ח הושלמה ביוני, 2025. התפתחויות מאוחרות יותר לא נסקרו והתפתחויות שהתרחשו בזמן שלב הכתיבה, על פי רוב לא ניתן היה להתייחס אליהן בהרחבה.

1. המלצות עיקריות

בהתבסס על נתוני המחקר, ניתן לזהות שלוש המלצות עיקריות, שמטרתן לעורר דיון נוסף כמו גם לספק תמריץ לפעולה עתידית.

העצמת התהודה: עידוד מפגשים ושיתופי פעולה בין גרמניות וגרמנים לבין ישראלים וישראלים.

בכל התחומים שנסקרו נראה בבירור כי מפגשים אישיים בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים הם בעלי חשיבות מכרעת עבור שימור וחיוק יחסי (תרבות) גרמניה-ישראל. חילופים ברמת הפרט תורמים להבנה הדדית טובה יותר: לא רק שהם מאפשרים הבנה עמוקה יותר של ההיסטוריה, התרבות, הדת והחברה במדינה האחרת, הם גם מניחים יסודות לקשרים אישיים וידידותיים – אולי גם לטווח ארוך – ולשיתופי פעולה מבניים.

המפגשים מחזקים את היכולות הבין תרבותיות, את ההבנה ההיסטורית, את היכולת לרפלקציה ואת המודעות הדמוקרטית – במיוחד כשהם מתרחשים בישראל. מפגשים ושיתופי פעולה מסוג זה מתרחשים בעיקר בתחומים שבהם כבר קיימת תשתית של חילופי גרמניה-ישראל. בתחומים אחרים החילופים תלויים בעניין האישי ובמחויבותם של פעילות ופעילים פרטיים.

קשרי גרמניה-ישראל מעניקים ערך נוסף משמעותי – גם במובן תוכני וגם במובן של מעורבות אישית. הם פותחים מרחב לחילופים מלאי חיים, הדדיים, המאפשרים לשני הצדדים לתקשר זה עם זה, ללמוד זה מזה ולפתח פרספקטיבות חדשות ביחד. אי לכך, הכרחי לחזק את החילופים בין גרמניה ובין ישראל, למשוך אליהם קבוצות יעד חדשות ולחקור נושאים רלוונטיים עתידיים. בתחומים שבהם ישנו מחסור בתשתיות, יש ליצור אותן.

בשנת השישים לייסוד היחסים הדיפלומטיים בין גרמניה ובין ישראל, סקירה זו, שהוזמנה על ידי הגוף האמנותי העצמאי המתקרא „המכון לפיסול חברתי חדש“, (Institut für Neue Soziale Plastik), שואפת למדוד את דופק קשרי התרבות גרמניה-ישראל: האם יש בהם חיים, האם הם ברי קיימא, האם קיימת בהם תהודה – וכיצד ניתן לחזקם. לאחר הקרע שיצרה השואה במרקם הציביליזציה, היה קשה להעלות על הדעת, בתחילת הדרך, שישאל וגרמניה ייסדו אי פעם יחסים רשמיים ביניהן. רבות ורבים, בעיקר בישראל, התחללו מהמחשבה על קשר כלשהו עם גרמניה. הודות לפעילות ופעילים פרטיים בשני הצדדים, שפעלו מתוך מחויבות רבה לנושא, יחסים זהירים בין המדינה היהודית הצעירה ובין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה התכוננו לאיטם. עם הזמן, גופים אזרחיים וחברתיים לא מעטים דחפו למיסוד יחסים רשמיים. בשתי המדינות התעוררו מחאות נגד ובכל זאת היחסים הדיפלומטיים בין המדינות יוסדו רשמית בשנת 1965.

בחינת יחסי גרמניה-ישראל כיום מגלה מספר ניכר של התקשרויות והסדרים שיתוף פעולה. הם נסקרים במחקר זה, שמתייחס להגדרת התרבות הרחבה על פי מדיניות מסגרת היחסים התרבותיים ומדיניות החינוך של משרד החוץ הפדרלי הגרמני (AKBP): פלטפורמות למפגשים, חילופי נוער, חילופים אקדמיים, דיאלוגים חברתיים אזרחיים וחילופי תרבות בתחומי האמנות. המחקר, המשולב בראיונות איכותניים, סיפק תובנות על התפתחותם ועל מצבם הנוכחי של יחסי התרבות גרמניה-ישראל, כמו גם על האתגרים הכרוכים בהם, ההזדמנויות, והאפשרויות העתידיות. מחברות המחקר מסכמות כאן את הניתוח שערכו ומציעות מספר אבחנות מרכזיות והמלצות.

בשנת 2004, המכון הציבורי לקשרי תרבות זרה (IFA) פרסם את המחקר „המשכיות ושינוי: יחסי תרבות גרמניה-ישראל – סקירת מצב והמלצות.“² מחקר זה שאף להציג את התוכניות ואת הפעילות והפעילים ביחסי התרבות גרמניה-ישראל, על אף שהתמקד בהפצת התרבות הגרמנית בישראל. המחקר הנוכחי נשען במידת מה על המחקר הקודם. כעבור כעשרים שנה, בשנת השישים ליחסים הדיפלומטיים, המחקר הנוכחי בוחן מחדש את מצב קשרי התרבות גרמניה-ישראל, ויוצא מתוך הנחה שרשת הקשרים בין גרמניה לבין ישראל חשובה לשני הצדדים ונצורות בה אפשרויות עתידיות טובות ורבות. מחברות המחקר הנוכחי מקוות שפרסומו יתרום לקשרי התרבות גרמניה-ישראל ויעורר דיון שיוביל לפיתוחם בעתיד.

סקירה זאת מתמקדת בפרויקטים משותפים גרמניים-ישראליים, בקרנות וגופים מממנים, כמו גם בייצוג התרבות הישראלית בגרמניה. תקופת המחקר כוללת את השנים 2014 עד אמצע שנת 2025. תקופה ארוכה יחסית זאת נבחרה על מנת לאפשר ניתוח מגמות, בעיקר משום שפורמטים רבים נאלצו להיעצר בשנת 2020 בשל מגיפת הקורונה, ולאחר מכן בעקבות טבח החמאס ב-7 באוקטובר, 2023.

2 חנה שוברט (כיום, דנאל): Kontinuität und Umbruch. Die deutsch-israelischen Kulturbeziehungen – Bestandsaufnahme und Empfehlungen (ifa//dokumente/3/2004). Published by Institut für Auslandsbeziehungen (ifa). Stuttgart: 2004. Online: www.ifa.de/publikationen/ergebnisse/kontinuitaet-und-umbruch

2. אבחנות וממצאים מהתחומים האחרים שנסקרו

האבחנות והממצאים העיקריים של מחקר זה מוצגים להלן, בכל אחד מן התחומים: פלטפורמות למפגשים, חילופי נוער, חילופים אקדמיים, דיאלוג חברתי אזורי וחילופי תרבות באמנויות, עם פרק נפרד המוקדש לכל אחד מהם.

פלטפורמות למפגשים

תוצאת חילופי הדורות ניכרת בבחינת הפלטפורמות השונות למפגשי גרמניה-ישראל, בשתי המדינות. הדור הראשון, שדחף לפיוס בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים, ברובו כבר אינו איתנו עוד. נוסף על כך, לא מעט מובילי דרך מבין הפעילות והפעילים נאלצו לפרוש בשל גילם, וניכר המחסור בממשיכות וממשיכי דרכם.

כדי להמשיך לפתח את יחסי גרמניה-ישראל גם בעתיד, דרושים אנשים חדורי רצון ואכפתיות לגבי יחסים אלה, שירצו להמשיך ולעצב אותם הלאה. הדבר דורש שיטות ואמצעים שיספקו תמיכה ארוכת טווח, גם מורלית וגם כלכלית, לעידוד התמדתם של מתנדבות ומתנדבים ושל פעילות ופעילים במשרה מלאה. מתוך הכרה בהשיגיהם ההיסטוריים, חשוב לתעד אקדמית, לעבד ולשמר (דיגיטלית) באופן נגיש את המורשת התרבותית של יהודיות ויהודים דוברי גרמנית בישראל. הדבר נכון גם לגבי המורשת התרבותית של הדור המייסד הישראלי בגרמניה.

רצוי גם להעמיק ולהרחיב את שותפויות הערים התאומות בין לבין ערים ואזורים גרמניים וישראליים. על פי המחקר שערךנו לסקירה זאת, אחת-עשר שותפויות גרמניות-ישראליות יוסדו בעשור האחרון, כך שהמספר הסופי של שותפויות ערים תאומות גרמניות-ישראליות כיום הינו 105. זה לא מספר גדול במיוחד, בהתחשב בכך שבאיגוד הערים הגרמני ישנם 3200 ערים ואזורים מוניציפליים – ובהתחשב בכך שמספר שותפויות הערים התאומות כולל גם שותפויות אזוריות. בין גרמניה לבין פולין, למשל, יש מעל 500 שותפויות מוניציפליות, ועם צרפת יש כמעט 2400 שותפויות.

חילופי נוער

מאז החלו מפגשי הנוער הראשונים בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים, תחום חילופים זה התפתח באופן ניכר. חילופי נוער הנתמכים ונערכים על בסיס חינוכי יציב מעודדים כישורים בין תרבותיים, הבנה היסטורית ומודעות דמוקרטית. הם מחזקים אמפתיה וסובלנות למצבים מורכבים ומסובכים. החוויות הנרכשות בחילופי נוער מסייעות לדור הצעיר להתמודד עם מחלוקות חברתיות מורכבות בביטחון רב יותר אלו הם ממצאים חשובים שעלו מתוך המחקר ומתוך השיחות שנערכו כהכנה לכתובת סקירה זו. חילופי נוער גרמני-ישראלי מאפשרים להצמיח אזרחיות ואזרחים אחראיים ומודעים, תוך כדי חיזוק היחסים בין שתי המדינות.

השוואה הייתה במשך זמן רב אבן היסוד של יחסי גרמניה-ישראל. אלא שעם חלוף הזמן מאז מלחמת העולם השנייה, עם פטירתם של העדות והעדים האחרונים שנותרו והמעבר לדורות החדשים, השואה לא משמשת עוד כחולייה המקשרת בין לבין הדורות הצעירים בשתי המדינות. כתוצאה מכך, גשרים רבים שנבנו על ידי חלוצות וחלוצי קשרי גרמניה-ישראל לא ממלאים עוד את תפקידם: במה עוזרים הגשרים היפהפיים ביותר מבחינה ארכיטקטונית אם הנהרות זורמים כעת בנתיבים אחרים?³ אי לכך, חשוב להביט אל העתיד – ולחבר בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים צעירים דרך עיסוק בנושאים משותפים הקשורים בעתיד. ישנו מבחר גדול דיו של אתגרים גלובליים המשפיעים על שתי המדינות. בעזרת החילופים, ניתן יהיה למצוא תשובות לשאלות משותפות.

יש למצוא לנרטיב הנוכחי של יחסי גרמניה-ישראל סיפור המשך. הפרקים שנכתבו עד כה, כבר לא מצליחים למשוך את הדור הנוכחי ואת דורות ההמשך לבניית עתיד משותף. יחד עם זאת, השואה נשארת תמיד המרכיב העיקרי ביחסי גרמניה-ישראל. הבנת ההיסטוריה ומשמעותה לגבי המציאות העכשווית היא מהותית להבנה ולעיצוב של כל סוג קשר בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים. בנוסף, הכרחי להבין את לקחי השואה מתוך מבט לעתיד – במיוחד לאור ההתפתחויות החברתיות בשתי המדינות, המאיימות על הדמוקרטיה, ולאור העלייה המסיבית בשיעור מקרי האנטישמיות ברחבי העולם.

פרספקטיבות: מינוף שנת ה-65 ליחסי גרמניה-ישראל

בעבר, חגיגות שנת מיסוד היחסים הדיפלומטיים בין גרמניה לבין ישראל שימשו כהזדמנות להעריך את השותפות המיוחדת הזו. בשנה הנוכחית, שבה אנו מציינים 60 שנה למיסוד היחסים, כמות הפעילויות שנערכו לרגל האירוע המיוחד הזה הייתה מצומצמת ביותר.

כדאי שציון השנה ה-65 ינוצל כהזדמנות להמשיך לבנות הלאה את מה שכבר הושג, לפצות על הנסיגה בתחומים מסוימים, ולהוסיף לפתח את התשתיות לשינופי פעולה בין שתי המדינות. עד שיגיע המועד, בשנת 2030, כדאי לנצל את הזמן ולהעמיק את השותפות בין גרמניה ובין ישראל, ליזום שיתופי פעולה חדשים, להרחיב פעילויות משותפות ולהטמיע יחד יוזמות חדשות. סדנאות בהשתתפות שני הצדדים יוכלו לספק פלטפורמה לפיתוח פרויקטים משותפים. פרויקטים אלה יכולים לקבל תמיכה ומימון בהתאם. ניתן יהיה להציג את הפרויקטים הללו לציבור לאורך שנת ה-65, בשילוב עם החגיגות האחרות.

דיאלוג חברתי אזרחי

הדיאלוג בין החברה הגרמנית לבין החברה הישראלית מעוצב, מוטמע ומקודם על ידי פעילות ופעילים מסוגים שונים. נכללים בהם מוסדות וגופים פרטיים, ציבוריים או מפלגתיים, מוסדות חינוך פוליטיים, איגודים מקצועיים, אתרי זיכרון וארגונים לא ממשלתיים. למפגשים אישיים בין גרמניות וגרמנים לבין ישראליות וישראלים – אידיאלית בישראל – יש ערך בלתי ניתן לשיעור ביחסי גרמניה-ישראל. המלצה עיקרית של סקירה זו היא להגדיל את האפשרויות בתחום זה, למשל בעזרת מסעות לימודיים וטיולים חינוכיים. יש להציע אותם לקבוצות משתתפים חדשות ולשאוף לשלבם בפורמטים דיאלוגיים מסוג זה.

רצוי לחזק את החינוך הפוליטי לא רק על מנת להעניק ידע על המדינה ותושביה אלא גם משום שההתפתחויות הפוליטיות בקרב שתי המדינות מאתגרות כל כך: כוחות סמכותניים ופופוליסטיים וקוטב פוליטי גובר מאיימים על הדמוקרטיה בשתי המדינות. נוסף על כך, עקב המלחמות והסכסוכים, המצב הביטחוני הפך לנושא ששתי החברות נאלצות להתמודד איתו. עבודת זיכרון מורכבת, מרובדת וניואנסית, המתבססת על סטנדרטים היסטוריוגרפיים ופדגוגיים הולמים, יכולה לתרום לחינוך פוליטי ולחזק כך את המודעות הדמוקרטית. לצורך כך, יש לחזק את העבודה באתרי הזיכרון ובמקומות מורשת אחרים. יש לקדם חילופי מומחים גרמניים וישראלים הפועלים בתחומים אלה, על מנת ליזום שיתופי פעולה, למנוע את השימוש בהיסטוריה לצרכים פוליטיים ולפתח פרספקטיבות נוספות בתרבות הזיכרון.

אבל חשוב לעודד קשרים בין לבין ארגוני החברות האזרחיות בשתי המדינות גם במובן רחב יותר. ניתן ליזום שותפויות ופרייקטים משותפים בתחומים שונים רבים, כיוון שגרמניה וישראל מתמודדות עם אתגרים גלובליים דומים ומשותפים, הכוללים את האיום הסמכותני על הדמוקרטיות, את שינויי האקלים והרס הסביבה, את המלחמות והסכסוכים, את חוסר השוויון הגלובלי, ואת הדיגיטליזציה והשימוש בבינה מלאכותית.

חילופי תרבות באמנויות

פיחות בחילופי תרבות גרמניה-ישראל מתרחש בכל תחומי האמנויות. מגמה זו צוינה כבר במחקר הקודם, משנת 2004, וכעת נראה שהיא ממסדת יותר הסיבות כוללות את הדימוי המתדרדר של ישראל בגרמניה ואת השפעתן של הקריאות הבינלאומיות לחרמות. בעיקר באמנות בת זמננו, אמניות ואמנים ומוסדות ישראלים זוכים להסתייגות גוברת ובהקשרים מסוימים שיתופי פעולה איתם פשוט נחשבים לא רצויים. הגבלות מעשיות, שנגרמו עקב מגפת הקורונה ומצב הסכסוך במזרח התיכון, הקשו גם הן וממשיכות להקשות על שיתופי הפעולה. ניכר בבירור שישנן הבנות שונות מאד לגבי חילופי התרבות גרמניה-ישראל: ישנו מגוון רחב של תפיסות לגבי מה נכלל בהגדרת התרבות הישראלית או מי נחשבים כיוצרי תרבות ישראלית. בעיקר, הצד הגרמני לעתים קרובות מערבת ומחליף בין יהדות ובין ישראליות, ומתייג פרויקטים העוסקים בנושאים יהודיים כ- "תרבות ישראלית", ולהפך.

בנוסף, השיחות שערכנו חשפו חוסר איוון בחילופי התרבות בין גרמניה לבין ישראל, שיסודו בהבדלי הגודל הגיאוגרפי וגודל האוכלוסיה, בפערים

אם כן, יש להוסיף ולחזק את חילופי הנוער ובתי הספר. כלי מרכזי, המיועד להיות מוקם בקרוב, הוא משרד הנוער הגרמני-ישראלי (Deutsch-Israelisches Jugendwerk). התוכנית המאושרת פוליטית אמורה לצאת לפועל בקרוב, לאחר שהצדדים הגרמניים והישראליים יגיעו להסכמה באשר לכמה שאלות אחרונות. בנוסף, חשוב לוודא פרסום רחב יותר של התוכניות הקיימות ולנקוט בגישה הפונה לקבוצות יעד מוסכמות – גם בעזרת שגרירות ושגרירים צעירים. שני אלה יסייעו למשוך אל החילופים צעירות וצעירים מרקעים שונים, ובכללם חברות המהגרים בגרמניה ובישראל. שיתופי פעולה אקטיביים יותר של בתי ספר גרמניים וישראליים בכל המדינות הפדרליות הגרמניות יכולים גם הם לחזק את החילופים.

כדי לוודא שאופן לימוד ההיסטוריה הישראלית, הסכסוך במזרח התיכון והאנטישמיות לא מרודד אלא שומר על ניואנסים ומורכבויות, יש צורך בהעשרת מורות ומורים ובגישה לחומרי הוראה הולמים. יש צורך להמשיך לפתח את ספרי לימוד ואת תוכנית הלימודים עצמה, בהתאם. קיים פוטנציאל גלום, שעד כה כמעט לא נוצל, בפרוייקטים קהילתיים-אמנותיים שעשויים למשוך אליהם משתתפים. פרויקטים כאלו יכולים להציע גישה ייחודית, אסוציאטיבית, לנושאים חברתיים והיסטוריים רלוונטיים. כדאי לעודד את קיומם במסגרת קשרי גרמניה-ישראל, ולהשתמש לצורך כך בסטנדרטים ממוסדים, כמו זה הידוע בשם קונצנזוס בוטלסבאך לחינוך פוליטי (Beutelsbach Consensus).

חילופים אקדמיים

באקדמיה ישנם אינספור שיתופי פעולה גרמניים-ישראליים ותוכניות חילופים – בין לבין אוניברסיטאות, מכונים מחקר ומוסדות אקדמיים – כמו גם בין לבין תשתיות מימון הדדיות. רשת צפופה של קשרים התפתחה במשך השנים. ניתן להמשיך לפתח ולחזק את הרשת הזאת בתחומים מסוימים וישנו צורך למשוך אקדמאיות ואקדמאים צעירים לשיתוף פעולה גרמני-ישראלי.

ממצא חשוב נוסף של המחקר מעלה שאוניברסיטאות צריכות לספק מידע נוסף לגבי תרבות, אמנות, היסטוריה, פוליטיקה וחברה ישראלית. הבנה והטמעה של לימודי ישראל כתמה המשתלבת בכל תחומי הלימוד האקדמיים המסורתיים – למשל, דיסציפלינות אמנותיות, מדעי הרוח ומדעי החברה – יכולה להשפיע לטווח ארוך על חילופי התרבות. יש צורך במחקר ולימוד של ישראל בנושא פני עצמו, שיכול וצריך להתמסד על ידי כינון תוכניות לימוד וחוגים למדעי ישראל באוניברסיטאות הלאומיות. הפעילים ביחסים האקדמיים גרמניה-ישראל מתמודדים עם קושי בשימור חילופים ושיתופי פעולה בזמני משבר – למשל, לאחר ה-7 באוקטובר או בתקופת מלחמת ישראל-איראן ביוני 2025. בנוסף, עולה השאלה כיצד ניתן יהיה לחזק את הקשרים האקדמיים בעתיד, בהתחשב בעוינות הגוברת כלפי ישראל, באנטישמיות המתעצמת וגם בקמפינים בינלאומיים הקוראים לחרם – שכולם תופסים אחיזה גם בגרמניה.

ביכולות המימון וגם בהיסטוריה של שתי המדינות. חוסר האיזון הזה מסבך את האפשרות להדדיות, כלומר, את טבעם ההדדי של החילופים. לאחר ה-7 באוקטובר, חיי התרבות בישראל נעצרו כליל. הם התחדשו בהדרגה בתחילת שנת 2024, ויחד איתם התחדשו גם חילופי התרבות.⁴ אבל עדיין קיימת תחושת תרעומת ניכרת בסצנת התרבות הישראלית: שיתופי פעולה בינלאומיים קרסו, השאלות של יצירות בין לבין מחזיאונים לא בוצעו על אף שסוכמו מראש, פסטיבלים בוטלו, ואפילו עמיתות ועמיתים ותיקים הפסיקו להשיב על פניות. בהשוואה למצב מול מדינות אחרות, השותפויות הגרמניות נשארו אמינות יחסית: הובעה הבנה כלפי המצב הקשה ולעתים קרובות נשמרו חילופי התרבות והדיאלוג, למרות הדאגה הבטחונית, העלויות שצמחו באופן ניכר והקריאות הבינלאומיות לחרמות.

קשה לתכנן אירועים ומפגשים בישראל, כמו גם פורמטים של חילופים הדדיים, וזהו המצב לפחות עד למחצית השנייה של שנת 2025, בגלל האפשרות הסבירה שהם יאלצו להתבטל עקב המצב הבטחוני. המצב הבינלאומי משפיע גם בגרמניה, משום שלא מעט מוסדות תרבותיים בגרמניה מרגישים שהם נמצאים תחת לחץ גובר: קריאות לחרם, חששות ביטחוניים ואי דאגה מובילים לכך שפחות אמוניות ואמנים ישראלים מוזמנים להגיע וכמעט ולא נקשרים קשרים חדשים.

שלוש המלצות עיקריות להגברת הקשרים באמוניות נובעות מתוך כל אלו, כאשר כדאי שכל אחת מהן תמומש בכמה צעדים מעשיים: ראשית, יש להתייחס ישירות אל הספקות שמבטאים גורמי העניין ולשמר מרחב פתוח לדיאלוג איתם. שנית, יש להגביר את העניין במרחב התרבותי הישראלי, שלישית, יש לעודד את חילופי התרבות גרמניה-ישראל בעזרת יוזמות מדיניות בתחומי התרבות ופיתוח תשתיות מימון וארגון עבורן.

המצב הנוכחי מאופיין בחוסר דאגה ומסבך את אפשרות התכנון והמימוש של פרויקטים משותפים. כיום, יותר מאי פעם, חשוב לשמר את הקשרים שנוצרו בחילופי התרבות גרמניה-ישראל על ידי המשך התוכניות הקיימות ומציאת פתרונות יצירתיים על פי הצורך. כדי להצליח להתייחס לספקותיהם המוסריים של גורמי העניין, מוסדות התרבות זקוקים לתמיכת יועצות ויועצים מומחים, שיעזרו להם לענות ולהתמודד עם החרמות והאנטישמיות.

בנוסף לכך, קיימת משימה קונקרטית ביותר בתחום אדמיניסטרציה התרבות ברמה הפדרלית, הלאומית והמוניציפלית. גופים אלה הטמיעו תהליכי קבלת החלטות על ידי ועדות, שיושבים בהן שופטות ושופטים חיצוניים, המתבקשים לבחור בין בקשות מימון ובין מועמדים שונים לתפקידים מובילים באמוניות. יש לוודא שיהודיות, יהודים, ישראליות, ישראלים, מועמדות ומועמדים אחרים המסתייגים מאנטישמיות, יתמנו גם הם לשפוט בוועדות אלה.

חילופי התרבות גרמניה-ישראל יכולים להעמיק בטווח הארוך אם ישופרו ויפתחו הקשרים בין לבין גורמי העניין של שתי המדינות, ובמיוחד בעזרת יצירת איכות שיח טובה יותר בדיון על ישראל. זה דורש מרחבים שבהם מתאפשר דיון פתוח ומורכב – אפילו בנושאים קשים, בלי להשטיח את הדיון להצהרות פופוליסטיות פזיזות, ובעזרת פרספקטיבות רחבות ושונות.

גם בחילופי התרבות הרגילים באמוניות, חשוב להגיע אל הדור הצעיר, למשוך אותו ליחסי גרמניה-ישראל ולעורר בו התעניינות במרחב התרבותי הישראלי. חילופי תרבות הם אינטרס של שני הצדדים. אמוניות ואמנים בגרמניה יכולים למצוא ערך רב וללמוד מהחוסן הנפשי, מהדחף היוזמי ומיכולת ההתמודדות של החברה הישראלית עם מצבים מעוררי ספקות מוסריים. ובהתאם, חילופים עם גרמניה תומכים בסצנת התרבות הישראלית ומגבירים את הנראות הבינלאומית שלה – מה שתורם לא פחות לחיזוקה של ישראל הדמוקרטית.

מומלץ ליצור תשתית הולמת לעידוד ולקידום שיתופי פעולה תרבותיים בין גרמניה לבין ישראל. כיצד ניתן לבנות תשתית כזאת מבחינה ארגונית, תוכנית וכלכלית, בכך צריך יהיה לדון על בסיס סקירה זו. חילופי התרבות גרמניה-ישראל יכולים להיתמך על ידי הוספת תוכניות שהות לאמוניות ואמנים, מלגות קצרות טווח, ביקורי משלחות הדדיים, תהליכי בניית קשרים ותוכניות מימון ייעודיות לפרויקטים של שיתופי פעולה. מחלקות מדעי הרוח והתרבות באוניברסיטאות, כמו גם האקדמיות לאמנות, צריכות למלא תפקיד בהקשר זה, על ידי הפצת ידע נוסף בנושאי אמונות ותרבות ישראלית, ובכך לעורר סקרנות לגביה. ציון שנת ה-65 ליחסים הדיפלומטיים בין גרמניה לבין ישראל, בשנת 2030, צריך לשמש כהזדמנות להעצים ולפתח את החילופים האמנותיים – יחד עם פעילות ופעילים מרכזיים מתחומי התרבות ומתחום המדיניות התרבותית בשתי המדינות, דרך פרויקטים משותפים ויוזמות מימון מכוונות מטרה.

3. מסקנות

יחסי גרמניה-ישראל זוכים לשלל תארים: מדברים הרבה על קשרים מיוחדים, על האחריות המיוחדת שיש לגרמניה כלפי ישראל, על נירמול היחסים, על היחסים כעל מתנה. כל המונחים הללו מדגימים שהקשרים הללו הם כלל וכלל לא רגילים – 80 שנים אחרי השואה ו-60 שנים אחרי מיסוד היחסים הדיפלומטיים בין גרמניה לבין ישראל. במשך זמן רב, המוטיב המרכזי לאחריות המיוחדת של גרמניה כלפי ישראל היה כרוך בפשעי הנאצים. בנאום שנאמה בשנת 2008 בפני הכנסת הישראלית, דיברה מי שהייתה אז קנצלרית גרמניה, אנגלה מרקל, על „האחריות ההיסטורית“ של גרמניה כחלק מ„סיבת הקיום“ הגרמני, ואמרה שביטחון ישראל „לעולם לא יהיה נתון למיקוח“.⁵ משמעויות המושג, „סיבת הקיום“, מבחינת המדיניות הגרמנית אינן ברורות ונמצאות במחלוקת, לפעמים יותר סוערת ולפעמים פחות – תלוי במצב הנוכחי ובסכסוך במזרח התיכון.

יחס החברה הגרמנית לישראל וליחסי גרמניה-ישראל אינו אחיד. אינספור פרויקטים, אירועים, שיתופי פעולה, חילופים ופלטפורמות למפגשים אכן קיימים, כפי שסקירה זו מציגה. אבל קשרים אלה אינם מושרשים עמוק בחברה הגרמנית וגם לא תמיד מגיעים אל הציבור הרחב. הידע על ישראל מוגבל והדימוי שלה הוא לעתים שטחי ומעוצב על ידי סטריאוטיפים. היו מרואיינים שתיארו את המחויבות ליחסי גרמניה-ישראל ולתרבות הזיכרון כ„פרויקט של אליטה“. בה בעת, קיימת סכנה

⁴ כבר לא ניתן היה לכלול את ניתוח השפעות המלחמה בין ישראל ובין איראן (24-13 ביוני, 2025) בסקירה זו.

⁵ נאום הקנצלרית הפדרלית, ד"ר אנגלה מרקל, בכנסת, ב-18 במרץ, 2008, ירושלים: Bulletin der Bundesregierung Nr. 26-1, 18.03.2008, www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-796170

4. עמדה

במשימה שקיבלו על עצמן, התמודדו המחברות עם אתגרי ניתוח היחסים התרבותיים של גרמניה וישראל בתקופת מלחמה, חוסר ודאות ומתיחות תמידית. המלחמה בין ישראל לבין איראן, ביוני, 2025, הקשתה במיוחד על המחברות: כיצד ניתן לפתח ולהציג המלצות לקשרים תרבותיים בין גרמניה לבין ישראל תוך כדי חוסר ודאות מוחלט באשר להיתכנות המשך חילופי התרבות בימים, בשבועות ובחודשים הבאים? כמה זמן תימשך המלחמה ויידחו חילופי התרבות? איך תשפיע המלחמה על החברה הישראלית ועל החברה הגרמנית?

אפילו תוך כדי המלחמה ממש, המחברות הבחינו בהתעצמות המגמות: קולות ביקורתיים כלפי ישראל נהיו עוד יותר ביקורתיים ובמקביל, האידיאליזציה של ישראל התגברה. אז איך משפיעים המלחמה והמצב ההומניטרי בעזה על דימוי ישראל בחברה הגרמנית – ובמקביל, איך משפיעה התגובה הגרמנית על תפיסת גרמניה בישראל? איך ישפיע המצב על החילופים, ששוב נעצרו ביוני, 2025? האם גרמניות וגרמנים העובדים בישראל, ששוב ושוב עזבו את המדינה מסיבות בטחוניות, ישובו אל ישראל? מה יהיו ההשלכות על חילופי הנוער ובתי הספר, על שותפויות בין לבין גופים גרמניים וישראליים, על פעולות החברה האזרחית? איך ישפיע המצב על שיתוף הפעולה המדעי ועל המחקר המדעי, כשחקורות וחוקרים ישראליים משרתים במילואים, ומוסדות ישראליים – כמו מכון ויצמן למדע ברחובות – נפגעו באופן משמעותי מטילים איראניים? איך ישפיע המצב על אמניות ואמנים ועל מוסדות תרבות, כשאיירועים מתבטלים, כשמקורות המימון נפגעים כתוצאה מכך, כשלא ברור מתי ובאילו תנאים ניתן יהיה לחדש את שיתופי הפעולה?

המשבר הנוכחי מבהיר שבמיוחד בתקופה הנוכחית קיים צורך גדול בתמיכה ובייעוץ ביחסי גרמניה-ישראל. בעזרת סקירה זאת, החוקרת ומנתחת את תחום הקשרים התרבותיים גרמניה-ישראל ומרחיבה את היריעה אל תחזית עתידית, מקוות המחברות לספק תמריץ לקשרים אלה ולתרום לחיזוקם. יחסי התרבות גרמניה-ישראל כבר שרדו כמה משברים – כמו מלחמות והתקפות טרור. ההבנה שניתן להתגבר גם על המשבר הנוכחי במזרח התיכון מבטיחה שיחסי התרבות גרמניה-ישראל יכולים להימשך גם בעתיד, בכוחות מחודשים.

הקשרים בין גרמניה לבין ישראל לא צצו מהאוויר. הם נוצרו על ידי פעילות ופעילים. הם צריכים להמשיך להתעצב על ידי פעילות ופעילים. זה דורש מודלים לדוגמה וגם פיתוח יוזמות של מדיניות תרבותית. עתיד יחסי התרבות גרמניה-ישראל דורש חזון משותף, שימשיך להתפתח עם הזמן. במרחב התהודה הקיים בין גרמניה לבין ישראל עדיין גלומות אפשרויות רבות, ששני הצדדים יכולים להיתרם מהן. על מנת לממש את האפשרויות הללו, נחוצה מסגרת פוליטית, שתאפשר פיתוח נוסף של הקשרים התרבותיים ותתמוך בחילופי התרבות גרמניה-ישראל באופן בר קיימא.

ממשיט שדימוי של ישראל יתפשט באופן מלא אל כל תחומי חילופי התרבות המסורתיים, מחול, תאטרון, ספרות, קולנוע והאמנויות הפלסטיות. וזה מגיע בתקופה שבה עדיין חסרות תשתיות המחברות את סצנות האמנות של שתי המדינות. הדימוי של ישראל מתדרדר בקרב החברה הגרמנית, ובה בעת החילופים, ולפיכך ההזדמנויות למפגשים, הצטמצמו ביותר בתקופה שאחרי ה-7 באוקטובר, 2023.

יהודיות ויהודים ישראליים לא מעוניינים למצוא את עצמם אי פעם שוב בעמדת הקורבן, לאחר השואה, וזהו בסיס המדיניות הישראלית. בגרמניה השתרשה עמדת „לעולם לא נהיה שוב תוקפניים“, ובקרב חלקים גדולים באוכלוסייה זוהי עמדה המלווה בספקנות רבה כלפי אלימות צבאית – וזה תורם באופן ניכר לגישה ביקורתית כלפי ישראל. בשנים האחרונות אנחנו רואים שינוי הדרגתי בספקנות זו – אל מול התוקפנות הרוסית במלחמה באוקראינה. מחלוקות חדשות, כמו לגבי הקשר בין קולוניאליזם ובין השואה, משפיעות גם הן ומסבכות את יחסי גרמניה-ישראל. כך או כך, לגרמניה נחוץ להבין את הצורך של ישראל בביטחון לאור מצבה הגיאופוליטי ואת המדיניות הבטחונית שלה, הנובעת ממנו. במקביל, גרמניה זוכה להערכה בישראל בשנים האחרונות. גרמניה נתפסת בישראל כפרטנרית אמينة, שניצבת בתוקף לצד ישראל – במיוחד בהקשר של יחסים בינלאומיים. ישנה התגברות ברחבי העולם של אנטישמיות הקשורה בישראל ושל תקיפות של ישראלים, וישראל יותר ויותר מבודדת ועוברת דמוניזציה ואפילו דה-לגיטימציה בינלאומית. המרואיינות והמרואיינים מצביעים על שינוי בשיח עצמו: בעוד שבעבר הדיון סבב בעיקר סביב גבולות 1967, כיום המחלוקת מתמקדת בשנת 1948, השנה שבה נוסדה מדינת ישראל: עצם קיומה של ישראל מוטל בספק.

הסקירה שערכנו מראה ששתי החברות יכולות להיתרם זו מזו. במשך שנים רבות יחסי גרמניה-ישראל צמחו והקיפו אינספור שיתופי פעולה, רשתות קשרים, פרויקטים ועוד. הפעילויות הקיימות צריכות להימשך ולהתרחב, יש לפתח רעיונות חדשים וליזום פרויקטים חדשים – קובעות וקובעי המדיניות צריכים ליצור את המסגרת לכל זה. יחד, גרמניה וישראל יכולות לפתח גישות יוזמות במענה לאתגרים גלובליים בני זמננו. שני הצדדים מרוויחים במקרה כזה. שיתוף פעולה מוגבר יחזק בתורו את כל הקשרים הרגילים בין ישראל לבין גרמניה. השותפות הגרמנית-ישראלית זקוקה גם לדיאלוג פתוח, נגיש ויחד עם זאת ביקורתי, בתנאים שווים. זה דורש יותר אומץ ופחות קונפורמיזם, פחות חשיבה בשחור-לבן ויותר בכל גווי האפור. במיוחד לאור ההתפתחויות בישראל, המאתגרות את הדמוקרטיה, על גרמניה להוסיף ולתמוך בחברה האזרחית בישראל ולשמר את הדיאלוג עם הממשלה הישראלית.

על המחברות

חנה דנאל (לשעבר שוברט), נולדה במערב ברלין וסיימה את לימודיה בבית הספר התיכון בבון. היא למדה היסטוריה וספרות יהודית ומדעי החינוך, בהיידלברג ובירושלים. בעבודת המאסטר שלה חקרה נרטיבים מתחרים בהיסטוריוגרפיה הישראלית של מלחמת העצמאות. לאחר סיום התואר, עבדה בשגרירות ישראל בברלין בשנים 1999-2002. תוך כדי עבודתה שם, השלימה את התמחותה בדוברות ויחסי ציבור ולאחר מכן עבדה בארגונים וסטארט-אפים שונים בברלין. בשנת 2004, פרסמה את המחקר הראשון על יחסי תרבות גרמניה-ישראל, עבור המכון לקשרי תרבות זרים (IFA). משנת 2003 עד יוני 2025, עבדה כמנהלת התקשורת והתרבות במועצה המרכזית של יהודי גרמניה. לאחר שמונה חודשים כמנהלת יחסי הציבור והדוברות במחלקת הסנאט לתרבות ולכידות חברתית בברלין, החלה לעבוד במכון לפיסול חברתי חדש, בחודש יולי 2024. בנוסף לעבודתה ככותבת, היא עובדת כמאמנת מנהלים וכמנחה, ובימים אלה משלימה התמחות מתקדמת כמפקחת מערכתית.

גילה באומאל נולדה בירושלים וגדלה במינכן. היא בוגרת התוכנית ללימודי שלום וסכסוכים (MA), מדעי המדינה וסוציולוגיה (BA) במינכן, פרנקפורט, דרמשטאדט וניקוסיה. בשנים 2015-2022 ניהלה את משרד נשיא המועצה המרכזית של יהודי גרמניה. בשנים 2023-2024 ניהלה את משרד השר למדעים ואמנויות במדינת הסן. בדצמבר 2024, הצטרפה למכון לפיסול חברתי חדש, על מנת לחקור ולהוביל סקירה זאת של יחסי התרבות גרמניה-ישראל. פעילותה ההתנדבותית של גילה באומאל כוללת שירות כשליחת המועצה הבינלאומית של נשים יהודיות בכנס המועצה האירופאית של הארגונים הלא-ממשלתיים הבינלאומיים ובקונגרס היהודי העולמי לגופים דיפלומטיים יהודיים, רשת בינלאומית של מנהיגים יהודיים צעירים. שם היא מובילה את הקבוצה האיזורית של מערב אירופה ואת קבוצת זיכרון השואה וניהול הקמפיינים נגד אנטישמיות ולמען מדינת ישראל. היא פעילה גם כדוברת, מנחה וכותבת.

IMPRESSUM

הובא לדפוס בידי

Institut für Neue Soziale Plastik (Berlin) e. V.
Yorckstr. 26
10965 Berlin
www.neue-soziale-plastik.de

תודה

המחברות מבקשות להודות לגופים, למוסדות ולכל מי שהעניקו להן את תמיכתם בחיבור סקירה זו – בין אם על ידי מתן מידע עובדתי או עזרה בחיבור ויצירת קשר עם מרואיינות ומרואיינים ובין אם בשיחות ודיונים. בלעדיהם, הצגת יחסי התרבות גרמניה-ישראל באופן זה לא הייתה מתאפשרת.

מערכת

Gila Baumöhl, Hannah Dannel

V. I. S. D. P.

Benno Plassmann

תרגום לעברית

רנה ורבין

תמונות

Tacoma Narrows Bridge Collapse, 1940.
Wikimedia Commons, Public Domain.

עיצוב ודפוס

Institut für Gebrauchsgrafik

מחקר זה נערך באופן עצמאי וללא תמיכת ממשלת גרמניה או ישראל.

ישראל - גרמניה
ISRAEL - DEUTSCHLAND
1965 - 2025

את המחקר המלא ניתן למצוא כאן:

neue-soziale-plastik.de/de/publikationen/

נשמח לשלוח עותק מודפס. אנא צרו איתנו קשר כאן:

info@neue-soziale-plastik.org

יכולת החומר לשאת אותן נחצה והמבנה מתמוטט וקורס. הגשר המדובר, שנבנה במשקל קל, לא עמד בעומס התנודתיות של הרעידות האינטנסיביות.

יחסי התרבות גרמניה-ישראל דומות למערכת תנודתית: נוצרת תהודה – כלומר, חילופים ויחסים, דחפים והתעצמויות, תנודות חדשות. בה בעת, הגשרים התרבותיים הנם שבירים ועדינים, משום שגם לדחפים חיצוניים קטנים בלבד יכולה להיות השפעה גדולה עליהם – ובסופו של דבר הם עלולים להוביל לקריסתם של גשרים אלה.

תהודה נוצרת כאשר מערכת המסוגלת לרטוט מופעלת על ידי גורם חיצוני, שהתדר שלו תואם את זה של המערכת. כאשר הרטט מתעצם, צלילים הרמוניים, למשל, יכולים להישמע.

גשר מיצר טאקומה במדינת וושינגטון קרס ב-7 בנובמבר, 1940 – חודשים ספורים לאחר השקתו. הרוח הרעידה אותו עד כדי כך שהגשר התמוטט בסופו של דבר. המבנה קרס בשל התחוללות המכונה „אסון תהודתי“. כאשר מערכת המסוגלת לרטוט סופגת גירויים קיצוניים בתדר הטבעי שלה, הרעידות מתחזקות עד שגבול